

Rajala Alina

Kulttuuriperinnön merkitys käsityön opetuksessa

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Opetus- ja kasvatusalan koulutus
2022

Tiivistelmä:

Tässä tutkimuksessa tutkin kysymystä: Mikä on kulttuuriperinnön merkitys käsityönopetuksessa? Halusin selvittää, mitä kulttuuriperinnöstä oppiminen ja sen yhdistäminen opeteltaviin sisältöihin voi tuoda oppilaille ja miten käsillä tekeminen mahdollisesti konkretisoi yhteyksiä oppilaan oman toiminnan ja menneisyyden sekä tulevaisuuden välillä. Omien kiinnostuksen kohteideni, kulttuurihistorian ja käsitöiden innoittamana tämä aihe tuntui itselleni sopivalta.

Minua kiinnosti kulttuuriperinnön ja kasvun yhteyden lisäksi tietää tarkemmin kulttuuriperintöopetuksesta monikulttuurisessa ympäristössä. Miten omasta kulttuuriperinnöstä oppiminen voi vaikuttaa muihin kulttuureihin suhtautumiseen ja miten kulttuuriperintöä voidaan opettaa käsitöissä yksilöllisesti, jokaisen oppilaan kulttuuriset taustat huomioiden. Tutkimuskysymyksiksi tarkentuivat: Miksi kulttuuriperinnöstä pitäisi oppia ja miten sitä voidaan oppia käsitöiden kautta?

Toteutin tutkimuksen kandidaatin tutkielman mukaisesti kirjallisuuskatsauksena, sillä kulttuuriperinnöstä, sen säilymisestä ja yhteydestä esimerkiksi käsitöihin ja oppimiseen löytyy hyvin kirjallisuutta. Lähteinä toimivat pääasiassa oppikirjat, eri organisaatioiden julkaisut ja tutkimukset. Myös kansainvälisiä oppikirjoja, artikkeleita ja tutkimuksia aiheesta löytyi hyvin.

Tutkimuksen avulla selvisi, että kulttuuriperinnön ymmärtäminen toimii monipuolisesti, eri näkökulmista kasvua ja kehitystä edistävänä piirteenä. Kulttuuriperinnöstä oppimalla opitaan ymmärtämään itseä, ympäröivää maailmaa ja muita ihmisiä. Kun opitaan omasta kulttuuriperinnöstä ja perinteisistä käsitöistä, osataan arvostaa omia ja sitä myötä myös muiden kulttuurien perinteitä ja perinteisiä käsitöitä. Tällainen arvostus lisää luottamuksen edellytyksiä ja oikeudenmukaisuutta toisia kohtaan. Kulttuuriperinnön ja oman historian ymmärtäminen auttaa myös identiteetin kehittämisessä sekä osaavaksi, eettiseksi ja osallistuvaksi yhteiskunnan jäseneksi kasvamisessa.

Avainsanat: Käsityö, käsityöperinne, kulttuuriperintö, kasvatus, elävä kulttuuriperintö, aineeton kulttuuriperintö

Sisältö

Johdanto.....	5
1. Teoreettinen viitekehys.....	7
2.1 Käsiyö	8
2.2 Kulttuuriperintö.....	9
3. Kulttuuriperinnön merkitys kasvuun ja kehitykseen	11
3.1 Kulttuuri-identiteetin kehitys	12
3.2 Kulttuuriperintöopetus.....	12
4. Kulttuuriperintö ja monikulttuurisuus	14
4.1 Monet näkökulmat kulttuuriin.....	15
4.2 Interkulttuurinen sensitiivisyys	16
5. Käsiyö kulttuurisen perinnön ilmaisuna	18
6. Kulttuuriperintö ja käsiyön opetus	21
6.1 Kulttuuriperintö peruskoulun käsiyön opetuksessa	21
6.2 Kulttuuriperintö käsiyön taiteen perusopetuksessa.....	23
7. Kulttuuriperinnön jatkuvuus käsiyön opetuksessa	25
Johtopäätökset ja pohdinta	27
Lähteet	29

Johdanto

Kulttuuriperintö on jatkuvasti ympärillämme, läsnä elämässämme ja identiteetissämme, tiedostimme sen tai emme. Marja-Liisa Rönkkö ilmaisee artikkelissaan “Jokainen ihminen on museo” (2014) ajatuksen siitä, miten ihminen tavallaan astuu museoon syntymällä tiettyyn ympäristöön, jossa vaikuttaa tietty kulttuuri ja tietty henkinen perintö. Yksilö on siis aina jollain tapaa kulttuurinsa tuote (Rönkkö, 2014). Kulttuuri ja kulttuuriperintö vaikuttavat siis ihmisen kasvuun ja kehitykseen monella tapaa. Tässä tutkimuksessa haluan selvittää tarkemmin, miten omasta kulttuuriperinnöstä oppiminen voi vaikuttaa lapsen kasvuun ja kehitykseen.

Globalisaation myötä aineettoman kulttuuriperinnön kysymykset ovat nostaneet päätään 2000-luvun alusta alkaen. On alettu huolestumaan eri paikkojen kulttuuristen erojen ja perinteiden säilymisestä. Esimerkiksi satoja vuosia kehitettyjä kädentaitoja on mahdotonta palauttaa, jos tiedon siirtyminen pääsee katkeamaan (Luutonen, 2014). Taito siirtyy hiljaisena tietona tekemisen kautta, eikä sitä voida korvata tallennettuja esineitä tutkimalla (Luutonen, 2014). Tutkimuksen yhtenä lähtökohtana onkin tarkastella kulttuuriperinnön kysymyksiä nimenomaa käsi- ja taidon tekemisen ja käsityön oppiaineen kautta.

Suomessa on vuonna 2013 ratifioitu Unescon yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelusta. Tämän sopimuksen toimeenpanosta vastaa Suomessa Museoliitto. Käsitöiden osalta Taitoliitto on akkreditoitu aineettoman kulttuuriperinnön suojelua koskevan yleissopimuksen asiantuntijaorganisaatioksi, ja tätä kautta tutustuin itsekin aiheeseen ensimmäistä kertaa (Taitoliitto, 2022). Lopulta kiinnostuin aiheesta niin, että päädyin kirjoittamaan kandidaatin tutkielman aiheen pohjalta. Taitoliiton sivuilla elävää kulttuuriperintöä on kuvailtu sellaiseksi sukupolvelta toiselle siirtyneeksi perinnöksi, joka koetaan tärkeänä osana identiteettiä ja jota myös halutaan siirtää eteenpäin (Taitoliitto, 2022). Elävä aineeton kulttuuriperintö on paitsi perinteistä, myös muuttuvaa (Taitoliitto, 2022).

Kulttuuriperintö näkyy koulujenkin arjessa. Monin paikoin kunnissa on kirjattu erillisiä kulttuuriopetussuunnitelmia ja kulttuuriperintö näkyy monin tavoin myös valtakunnallisessa opetussuunnitelmassa (Opetushallitus, 2014). Tämän tutkimuksen avulla halusin selvittää, mitä tarkalleen ottaen on kulttuuriperintö koulun kontekstissa, mitä sen sisällyttäminen koulutukseen tuo oppijoille ja miten se näkyy erityisesti käsityön opetuksessa.

Koska kulttuuriperinnön säilyminen on ollut paljon esillä viime aikoina, halusin saada selville, mitä kulttuuriperinnöstä oppiminen antaa ihmisen kasvulle ja kehitykselle. Lopulta tutkimuskysymykseksi tarkentui: Miksi kulttuuriperinnöstä pitäisi oppia ja miten sitä voidaan oppia käsitöiden kautta?

1. Teoreettinen viitekehys

Toteutan tutkimuksen kirjallisuuskatsauksena, sillä kulttuuriperinnöstä, sen säilymisestä ja yhteydestä esimerkiksi käsitöihin ja oppimiseen löytyy hyvin kirjallisuutta. Kirjallisuuskatsaus on hyvä valinta tutkimusmenetelmäksi silloin, kun aineistot ovat laajoja ja tarkkoja metodisia rajauksia niiden tutkimiseen ei ole (Salminen, 2011). Salmisen (2011) mukaan kirjallisuuskatsauksen avulla tutkittavasta ilmiöstä voidaan tuottaa laaja-alaista tietoa ja tarvittaessa myös luokitella ominaisuuksia tarkasti.

Kirjallisuuskatsauksesta on olemassa eri tyyppisiä, jotka eroavat toteuttamistavaltaan toisistaan. Salmisen (2011) mukaan kirjallisuuskatsauksen tyyppisiä ovat kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja meta-analyysi. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tekemistä eivät rajaa tarkat metodologiset säännöt, ja sen avulla voidaan luoda hyvä yleiskuva halutusta aiheesta (Salminen, 2011). Systemaattinen kirjallisuuskatsaus taas on tietynlainen tiivistelmä aihetta koskevasta aikaisemmasta tutkimuksesta, ja siinä tutkija käy tarkkaan läpi hyvin laajoja aineistoja (Salminen, 2011). Meta-analyysi on tiivistetysti systemaattista käsitteiden ja ideoiden vertailua, tiivistämistä ja tutkimista, ja näiden tavoitteiden toteuttamiseksi on olemassa erilaisia meta-analyysin muotoja (Salminen, 2011). Tämän tutkimuksen toteutus vastaa parhaiten kuvailevan kirjallisuuskatsauksen toimintamallia.

Tutkimuksen alkuvaiheilla tuntui, että aiheesta ei ole niin paljoa kirjallisuutta kuin olisi voinut toivoa. Tarkemman tutkimisen jälkeen olen kuitenkin onnistunut löytämään paljon hyvää ja luotettavaa lähdekirjallisuutta. Lähteinä toimii pääasiassa oppikirjat, eri organisaatioiden julkaisut ja tutkimukset. Suomalaisesta käsityön ja kulttuuriperinnön tutkimuksesta nousee esiin muutamia tutkijoita, joiden kirjoituksia löytyy useammasta tutkimuksessa käytetystä lähteestä. Esimerkiksi käsityökulttuurin tutkija ja filosofian tohtori Marketta Luutonen on ollut vaikuttajana useassa käsityön perinnettä koskevassa kotimaisessa julkaisussa. Myös kansainvälisiä oppikirjoja, artikkeleita ja tutkimuksia aiheesta löytyy. Löytämäni lähdeaineistoa tutkiessa huomasin, että suurin osa on aika tuoreita. Lähteistä suuren osan julkaisuajankohta sijoittuu 2010-luvulle. Tämä vaikuttaa positiivisesti tutkimuksen luotettavuuteen, sillä tieto on kohtuullisen ajankohtaista. Lähteiden julkaisu-aika kertoo myös aiheen ajankohtaisuudesta, sillä tällä alueella tutkimusta löytyy vähemmän aikaisemmilta vuosilta.

Tutkimuksen toteuttamisessa olen hyödyntänyt laadullisen tutkimuksen prosessin menetelmiä kirjoittamalla ensin ideoita ylös ja siirtymällä siitä pikkuhiljaa alustavien ideoiden hahmottelun,

avainsanojen löytämisen ja tutkimuskysymyksen rajaamisen kautta kohti tutkimussuunnitelmaa ja siitä itse kandin tutkielmaa (Eskola & Suoranta, 1998). Laadullisen tutkimuksen menetelmien käyttämistä tämän tutkimuksen osalta tukee myös aiheen yhteys kulttuuriin. Laadullisen tutkimuksen sekä kulttuurintutkimuksen yhteisiä piirteitä on ymmärtävään selittämiseen pyrkiminen, eli ei siis tavoitella yhtä universaalisti yleistettävissä olevaa toimintamallia vaan pyritään tutkimuskysymyksen selvittämiseen paikallisella tasolla (Ala-Suutari, 2011). Tässä tutkimuksessa keskityn nimenomaan kulttuuriperintöön Suomessa sekä suomalaisen peruskoulun käsityön opetuksessa.

2.1 Käsityö

Käsityön määrittäminen on haasteellista, sillä käsityönä voidaan pitää hyvin erilaisia työskentelytapoja, kaikkea mitä voidaan mieltää käsin tehtäväksi työksi. Käsityö ei siis rajaudu mihinkään tiettyyn käytettyyn materiaaliin, vaikka materiaalit ja materiaallinen maailma ovat väistämättömästi osa käsityön tekemistä (Kouhia & Laamanen, 2014). Käsityötieteen tutkimuksessa käsityön määritelmällä tarkoitetaan aineettoman tekemisen taitoa ja tämän taidon kautta syntyvää tuotetta (Luutonen, 2014). Käsityötaito antaa siis osajalleen mahdollisuuden muokata ympärillämme olevaa materiaalista maailmaa (Luutonen, 2014). Suomessa käsityö on myös peruskoulun oppiaine. Oppiaineena käsityö oli pitkään jaettu tekstiili- ja tekniseen työhön, viitaten käytettyihin materiaaleihin. Nykyään käsityö oppiaine on yhtenäinen ja opetuksessa käytettävissä materiaaleissa ja menetelmissä yhdistyvät pehmeät ja kovat materiaalit sekä esimerkiksi teknologia (Opetushallitus, 2014). Käsityön opetuksessa on siirrytty yhä enemmän kohti kokonaisen käsityöprosessin ymmärtämistä, suunnittelemista ja tuottamista (Opetushallitus, 2014).

Käsityöperinne

Perinne on jotain sellaista, joka on siirtynyt sukupolvelta toiselle ja joka yhä jatkaa siirtymistään. Perinne voidaan nähdä historiasta kumpuavana kulttuuri-identiteetin osana ja se voi toimia sukupolvia ja yhteisöjä yhdistävänä voimana (Luutonen, 2014). Käsityön kannalta perinteellä voidaan viitata johonkin tiettyyn esineeseen, jota on valmistettu sukupolvesta toiseen. Perinteellä voidaan myös tarkoittaa itse käsityötaitoa (Luutonen, 2014). Perinne siirtyy sukupolvelta toiselle ja jokainen sukupolvi rikastaa perinnettä omalla tavallaan. Siksi perin-

teen luonteeseen kuuluu samanaikaisesti sekä jatkuvuus että muutos (Luutonen, 2014). Itse käsityötaito on pitkään säilynyttä perinnettä, mutta käsityö, jonka tekemiseen käsityötaitoa käytetään, heijastaa aina myös omaa aikaansa (Luutonen, 2014).

2.2 Kulttuuriperintö

Kulttuuriperinnöksi voidaan nimittää jotain asiaa silloin, kun se antaa ihmisille tunnetta kuuluvuudesta ja identiteetistä, siirtyy sukupolvelta toiselle sekä elää ja muuttuu ympäristön muuttumisen mukana (Falk & Feldborg, 2017). Käsitteellä kulttuuriperintö voidaan tarkoittaa niitä aineellisia ja aineettomia resursseja, jotka johtavat juurensa ihmisten ja paikkojen historiallisesta vuorovaikutuksesta ja jotka voidaan tunnistaa olevan ihmisen uskomusten, tietojen, arvojen ja perinteiden heijastumina (Tuomi-Nikula, Haanpää & Kivilaakso, 2013). Arjessa kulttuuriperintönä voidaan siis pitää hyvin monia asioita esimerkiksi kansainvälisesti, kansallisesti, paikallisesti sekä myös perheiden ja sukujen sisällä. Muistitietona siirtyvä kulttuuriperintö yhdistää kulttuuria sisältäpäin sekä luo yksittäiselle ihmiselle itseyttä, identiteettiä, jatkuvuutta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta (Lillbroända-Annala, 2014). Kulttuuriperintönä voidaan periaatteessa pitää melkein mitä vain ympärillämme. Ennen kulttuuriperinnöksi nimeämistä asia täytyy kuitenkin huomata ja tunnistaa kulttuurisesti tärkeäksi raaka-aineeksi, jonka siirtymistä sukupolvelta toiselle halutaan taata. Tunnistamisen jälkeen kulttuurisesti tärkeänä pidetyille asialle voidaan antaa institutionaalinen merkitys (Lillbroända-Annala, 2014). Käsityön kannalta katsottuna myös käsityötuotteista on monin paikoin tullut alueidensa tärkeää kulttuuriperintöä (Luutonen, 2014).

Elävä ja aineeton kulttuuriperintö

Pitkään kulttuuriperintöä on ajateltu olevan lähinnä aineelliset kulttuuriperinnön osa-alueet, kuten esimerkiksi museoiden esineet, rakennukset ja kaupunginosat sekä luonnon kohteet. 2000-luvulta alkaen on alettu yhä enemmän kiinnittämään huomiota myös aineettomaan kulttuuriperintöön ja sen suhteeseen ihmisen identiteettiin, kestävään kehitykseen sekä kulttuurin näkökulmiin (Tuomi-Nikula ym., 2013). Aineettomuudella voidaan viitata erilaisiin käytäntöihin, taitoihin ja tietoihin sekä esimerkiksi esittäviin taiteisiin ja juhlaperinteisiin (Marsio, 2017).

Suomessa on vuonna 2013 astunut voimaan Unescon yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta. Sopimus on hyväksytty vuonna 2003, ja Suomen liittymiseen mennessä mukana oli jo 172 maata (Marsio, 2017). Unescon sopimuksessa aineeton kulttuuriperintö on

määritely seuraavasti: ”käytäntöjä, kuvauksia, ilmauksia, tietoa, taitoja – sekä niihin liittyviä välineitä, esineitä, artefakteja ja kulttuurisia tiloja – jotka yhteisöt, ryhmät ja joissain tapauksissa yksityishenkilöt tunnustavat osaksi kulttuuriperintöään” (Valtioneuvosto, 2013, s. 4). Suomessa määritelmän pohjalta on alettu kokoamaan elävän perinnön kansallista luetteloa. Käsitöiden kohdalta luetteloon on kirjattu muun muassa ryijyperinne, Tommi-puukon valmistaminen, Hailuotolaisen tikkuröijyn neulominen sekä kansallispuvun valmistaminen (Museovirasto, 2021).

Aineeton kulttuuriperintö on ainakin useassa tapauksessa myös elävää kulttuuriperintöä. Elävällä kulttuuriperinteellä tarkoitetaan kulttuuriperinnön muuntuvuutta ja elämistä ajassa. Perityt taidot ja tekniikat voivat siis jatkaa elämistään uudenaikaisessa ilmaisussa (Luutonen, 2014). Ihminen on kautta aikojen hyödyntänyt historiaa eri tavoin sen mukaan, miten ympäröivää maailmaa arvottaa (Luutonen, 2014). Siksi kunkin aikakauden ympäristö ja arvot vaikuttavat elävän ja aineettoman kulttuuriperinnön ilmeeseen.

3. Kulttuuriperinnön merkitys kasvuun ja kehitykseen

Omaan kulttuuriin tutustuminen auttaa itsetuntemuksen ja henkilökohtaisen kasvun kehittämisen lisäksi ymmärtämään eri kulttuureita ja eri kulttuurisen taustan omaavia ihmisiä (Tiihonen, 2005). Käsitteet toimivat yhtenä kanavana kulttuuriin tutustumisessa ja kädentaidot toimivat myös itsessään ihmisen sisäistä tasapainoa ja identiteetin kehitystä tukevana tekijänä (Tiihonen, 2005). Identiteetin kasvulla on keskeinen rooli yksilön kasvussa, ja identiteetin osana on myös kuuluvuuden tunne ja yhteisöjen jäsenyyteen kasvaminen (Ropo, 2008). Identiteetin kehittymisen kannalta tärkeässä osassa ei ole pelkästään fyysinen ympäristö, vaan myös tietoisuus omasta kulttuurista ja omista sekä yhteisön juurista ja historiasta (Ropo, 2008).

Kulttuuri-identiteetin katsotaan yleensä tarkoittavan tunnetta sellaiseen ryhmään kuulumisesta, jotka jakavat yhteisiä käyttäytymismalleja, yhteisen kielen ja yhteiselle arvopohjalle, menneisyydelle ja traditiolle perustuvan maailmankatsomuksen (Benjamin, 2014). Tutkimuksissa on todettu, että oman kulttuuritaustan tunteminen yhdessä äidinkielen osaamisen kanssa vaikuttavat vahvistavasti lapsen kulttuuri-identiteetin kehittymiseen ja kykyyn oppia uusia kieliä (Whitehead, Ainsworth, Wittig, & Gadino, 2009). Kulttuuri-identiteetin tuntemus taas vaikuttaa positiivisesti lapsen itsetuntoon ja hyvinvointiin (Whitehead ym., 2009). Kulttuuri-identiteetin kehitys ja oman kulttuurin tunteminen ollaan tutkimuksissa yhdistetty myös tyytyväisyyteen ja onnellisuuteen sekä vähentyneeseen masentuneisuuteen ja yksinäisyyteen (Phinney, 1996).

Käsitteet ja käsityön opetus toimivat hyvin kulttuurisen lukutaidon oppimisen välineenä (Pöllänen, 2011). Käsitöiden tekemisen kautta merkitykselliseksi muuttuva oma työ ja taito toimivat osana eettisesti vastuukykyiseksi yhteiskunnan jäseneksi kasvamista (Pöllänen, 2011). Pöllänen (2011) mukaan käsitöiden kautta voidaan myös ilmaista itseään ja herkistyä kulttuurisille kysymyksille ja ilmiöille. Tämä voi auttaa ymmärtämään eri kulttuureita ja niiden eroja (Pöllänen, 2011). Kulttuuriperintöopetuksessa onkin pohjimmiltaan kyse arvokasvatuksesta (Tornberg & Venäläinen, 2008). Keskeisintä ei ole asiat, joita kulttuurista opetetaan. Tärkeintä on oppia tiedostamaan asioiden kulttuurisia sidonnaisuuksia sekä kulttuurin erilaisia muotoja ja käyttää niitä oppimisen ja opetuksen mahdollistavana tekijänä (Tornberg & Venäläinen, 2008).

3.1 Kulttuuri-identiteetin kehitys

Ihminen kasvaa osaksi yhteisöä ja yhteiskuntaa samalla, kun identiteetti kehittyy (Ropo, 2008). Identiteetin kehittymiseen ei vaikuta ainoastaan yksilön konkreettinen elinympäristö ja kulttuuri, vaan identiteetti kehittyy myös yhteydestä yhteisön historiaan ja juuriin (Ropo, 2008). Identiteetin kehitykselle on siis paljon merkitystä omasta aineettomasta ja aineellisesta kulttuuriperinnöstä oppimisella.

Kulttuuri-identiteetillä ei kuitenkaan tarkoiteta samaa kuin etnisyydellä tai kansallisella identiteetillä (Benjamin, 2013). Lapsen maailmassa identiteetin kannalta merkityksellisiä asioita ovat yleensä ympäristön lisäksi kodin ja asuinmaan kulttuuri, sukupuoli ja harrastukset sekä joissain tapauksissa myös uskonto (Benjamin, 2013). Kulttuuri-identiteetin kehittymiseen liittyy tunne sellaiseen ryhmään kuulumisesta, jonka jäsenet omaavat yhteisen arvopohjan, maailmankatsomuksen, menneisyyden ja traditiot (Benjamin, 2013). Kaikki ihmiset kuuluvat kuitenkin useisiin eri ryhmiin, eikä mikään yksittäinen ryhmä, kuten esimerkiksi uskonto tai etnisyys, voi määrittellä kenenkään kulttuuri-identiteettiä kokonaisuudessaan (Benjamin, 2013).

Kulttuuri-identiteetti perustuu samaistumisen tunteeseen, ja kun yksilö saa lisää kokemuksia ja kehittää kognitiivisen ajattelun taitojaan, nämä merkitykset voivat muuttua (Benjamin, 2013). Ihminen luo elämän mittaan uusia tarinoita itsestään, sillä menneisyyttä katsotaan aina nykyisestä tilanteesta käsin (Saastamoinen, 2006). Siksi kulttuuri-identiteetti onkin jatkuvasti kehittyvä ja muuttuva piirre (Benjamin, 2013).

3.2 Kulttuuriperintöopetus

Kulttuuriperintöopetuksella tarkoitetaan kasvatuksellista toimintaa, jossa tavoitteena on oppia havainnoimaan, arvostamaan ja ymmärtämään ympäröivää maailmaa ja kulttuuria (Tornberg & Venäläinen, 2008). Kulttuuriperintöopetuksessa tärkeintä ei ole opetettavat aiheet, vaan keskeimpänä on opeteltavien asioiden sidonnaisuudet kulttuuriin ja näiden sidonnaisuuksien ymmärtäminen (Tornberg & Venäläinen, 2008). Kulttuuriperintöopetuksessa pyritään tuomaan ilmi erilaisia kulttuurin muotoja ja hyödyntämään niitä opetuksen apuna (Tornberg & Venäläinen, 2008). Kulttuuriperintöopetuksen avulla kasvatukseen ja opetukseen saadaan identiteetin rakentumista tukevaa toimintaa (Tornberg & Venäläinen, 2008).

Kouluissa ja joissakin kulttuuriperintöön erikoistuneissa instituutioissa kulttuuriperintöopetus on tavoitteellista, mutta sitä tapahtuu myös yksittäisten ihmisten toimesta kodeissa ja yhteisöissä (Tornberg & Venäläinen, 2008). Myöskään koulussa tapahtuva kulttuuriperintöopetus ei ole ainoastaan omasta tai valtaväestön kulttuurista oppimista, vaan se pitää sisällään muiden kulttuurien tutkimista (Tornberg & Venäläinen, 2008). Tällöin kulttuuriperintöopetuksen avulla opitaan ymmärtämään eri kulttuureita ja näiden menneisyyttä, nykyisyyttä ja suhdetta omaan kulttuuriin (Tornberg & Venäläinen, 2008). Kulttuuriperintöopetuksen tavoitteena ei ole sopeutua johonkin tiettyyn kulttuuriin, vaan oppia myös vaikuttamaan siihen (Tornberg & Venäläinen, 2008).

Kouluissa tapahtuva kulttuuriperintöopetus on perinteisesti nähty ilmenevän koulussa järjestettävien juhlien, tapahtumien sekä lukukauden kierron kautta (Tornberg & Venäläinen, 2008). Kulttuuriperintöopetusta on kuitenkin integroituna myös eri oppiaineiden yhteydessä ja koulun ulkopuolisissa kulttuurikohteissa tapahtuvassa opetuksessa (Tornberg & Venäläinen, 2008). Itseasiassa kulttuuri on aina läsnä oppimisympäristöissä, sillä ympäröivä kulttuuri, aika ja yhteiskunta ovat aina osana toimintaa (Ropo, 2008). Kulttuurisia yhteyksiä on paikalliselta tasolta globaaleihin vaikutuksiin, ja toimintaan vaikuttavat yhtä-aikaisesti sekä historia, nykyisyys että tulevaisuus (Ropo, 2008). Kaikki nämä kulttuuriset yhteydet välittävät tietynlaisia arvoja ja sisältöjä kasvatukseen ja opetukseen (Ropo, 2008).

Eettiset kysymykset ja arvot ovat aina läsnä kulttuuriperintöopetuksessa (Hänninen, 2013). Kulttuuriperintökasvatuksen avulla halutaan auttaa oppilaita havaitsemaan ja rakentamaan näitä arvoja sekä omaa identiteettiä (Hänninen, 2013). Jotta eettisiä tavoitteita voitaisiin saavuttaa, tarvitaan omakohtaisia kokemuksia (Hänninen, 2013). Siksi kulttuuriperintökasvatus on monesti myös tutkivaa oppimista (Hänninen, 2013). Tutkivan oppimisen avulla pystytään tarjoamaan omakohtaisia kokemuksia aistien, ajattelun ja toiminnan avulla (Hänninen, 2013). Itse kulttuuriperintö on lähes aina jonkun ihmisen ajattelun, luovuuden tai käsien tuottamaa, joten on kulttuuriperintöopetuksen kannalta merkityksellistä tarjota mahdollisuuksia päästä kokemaan käsillä tekemisen ja siihen liittyvän ajatteluprosessin yhteyttä (Hänninen, 2013).

4. Kulttuuriperintö ja monikulttuurisuus

Globaalissa ja monikulttuurisessa maailmassa eri kulttuureiden ymmärtäminen on erittäin tärkeää. Itsetuntemus sekä oman historian ja kulttuuritaustan tunteminen ovat eri kulttuureissa kasvaneiden kanssa toimittaessa avain asemassa (Tiihonen, 2005). Vakautta ja suvaitsevaisuutta yhteisön tasolla tukee kansallista perintöä ja muita kulttuureita koskeva tuntemus (Seilo, 2013). Tutkimusten valossa voidaankin todeta, että toisin kuin joskus on luultu, vahva tietämys omasta kulttuuritaustasta ei vaikuta negatiivisesti muihin kulttuureihin suhtautumiseen vaan päinvastoin toimii positiivisen suhtautumisen edellytyksenä (Whitehead ym., 2009).

Omasta kulttuuriperinnöstä ja yhteisön historiasta oppimisen yhteyttä nuorten suhtautumiseen muihin kulttuureihin kohtaan ovat tutkineet muun muassa Whitehead, Ainsworth, Wittig ja Gadino vuonna 2009 julkaistussa tutkimuksessaan. Tutkimuksessa verrattiin väitteitä, joiden perusteella omaan kulttuuriperintöön tutustuminen vaikuttaisi muihin kulttuureihin suhtautumiseen joko positiivisesti tai negatiivisesti. Tutkimuksen myötä todettiin selvästi, että tietoisuus omasta kulttuuri-identiteetistä toimii edellytyksenä myönteisten asenteiden syntymiselle muihin kulttuureihin ja etnisiin ryhmiin kohtaan (Whitehead ym., 2009).

Globaalissa maailmassa kulttuurien ja alueiden erilaisuus on tärkeä rikkaus (Seilo, 2013). Globalisaation tuodessa ihmisiä lähemmäs toisiaan, voi omasta taustasta erkaantuminen olla mahdollista (Seilo, 2013). Kun opitaan omasta kulttuuriperinnöstä ja perinteisistä käsitöistä, osataan arvostaa omia ja sitä myötä myös muiden kulttuureiden perinteitä ja perinteisiä käsitöitä (Seilo, 2013). Tällainen arvostus lisää luottamuksen edellytyksiä ja oikeudenmukaisuutta toisia kohtaan (Seilo, 2013). Käsitöiden osa-alueella voidaan omasta ja muiden kulttuurista oppimisen lisäksi myös löytää yhtäläisyyksiä kulttuurien välillä tietyissä tekniikoissa, materiaaleissa ja muodoissa (Seilo, 2013). Esimerkiksi muotoilija Minna Östman tunnisti Australian matkallaan selviä yhtäläisyyksiä paikallisten aboriginaalien punottujen laukkujen ja kotiseuduillaan Kruunupyssä perinteisten kaislatöiden välillä (Österman & Berghams, 2014). Näin ollen huomataan, että käsityö voi toimia kulttuurien välisenä nonverbaalina vuorovaikutuksena (Seilo, 2013).

4.1 Monet näkökulmat kulttuuriin

Eri ihmiset näkevät menneisyyden ja säilyttämisen arvoiset perinteet eri tavoin (Potinkara, 2014). Siksi kulttuuriperinnön kohdalla on hyvä pohtia, kuka on määritellyt minkäkin tavan tai esineen kulttuuriperinnöksi, ja kenellä on oikeus kyseisen perinteen institutionaaliseen määrittelyyn. Nykyään esille nousee yhä enemmän sellaisia historian näkökulmia, joista on aikaisemmin vaiettu. Tällaisia varhaisemmista historiankirjoituksista puuttuvia näkökulmia ovat esimerkiksi naisten, työläisten ja vähemmistöjen, kuten saamelaisten vaihteelliset tarinat (Potinkara, 2014).

Hyvä esimerkki kulttuuriperinnön eri näkökulmista on saamelaisuutta koskevat museot, joita on 1970-luvulta lähtien siirretty saamelaisten johtoon ja omistukseen (Potinkara, 2014). Saamelaisuus on nähty maailmalla eksoottisena alkuperäiskulttuurina, ja saamelaisille kuuluvaa aineellista kulttuuriperintöä on kerätty ja esitelty museoissa eri puolilla Eurooppaa jo 1800-luvulta lähtien (Potinkara, 2014). Nyt saamelaisten aineellista kulttuuriperintöä on kuitenkin jonkin verran palautettu saamelaisten johtamiin museoihin, jolloin saamelaiset saavat itse määrittää, kuinka haluavat kulttuuriaan esittää ja mitä aineettoman kulttuuriperinnön piirteitä museon esineisiin liittyy (Potinkara, 2014).

Kulttuurien välisten suhteiden ja eri osapuolten huomioimista omassa toiminnassa voidaan kutsua interkulttuuriseksi sensitiivisyydeksi. Moninainen taidekasvatus antaa hyvät lähtökohdat interkulttuurisen sensitiivisuuden kehittymiselle (Ruokonen, 2022). Moninaiseen taidekasvatukseen voidaan nähdä liittyvän interkulttuurisuuden lisäksi monikulttuurisuus, globaalikasvatus, inklusiivinen kasvatus sekä pyrkimys sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen (Paavola & Pesonen, 2021). Moninaisen taidekasvatuksen kautta taide voidaan nähdä omana tilanaan, jossa voidaan ajattelun, tietämisen ja kokemisen kautta kohdata eri näkemyksiä ja toteuttaa osallistavaa ja rakentavaa dialogia (Pääjoki, 2004). Jokaisen oppilaan perheidentiteettiä sekä kulttuurista taustaa kunnioitetaan vuorovaikutuksessa, jotta jokainen oppilas voi kokea oman kulttuurinsa arvokkaaksi (Ruokonen, 2022).

Eri kulttuureiden käsityöperinteistä opittaessa tulisi moninaisen taidekasvatuksen toimintamallia seuraamalla välttää turismimatkojen tyylistä kohteiden tarkastelua (Ruokonen, 2022). Eri kulttuureihin tutustuttaessa tulisi välttää ajatusta, että jokin tietty käsityötekniikka tai tuote kuvaisi kokonaisvaltaisesti kyseistä kulttuuria (Ruokonen, 2022). Jotta eri kulttuureihin tutustuminen olisi oppilaille kasvua ja kehitystä tukeva tapahtuma, tulisi opettajan olla hyvin tietoinen omasta ajatusmaailmastaan ja interkulttuurisesta sensitiivisyydestään (Ruokonen, 2022).

Kun mietitään kulttuuriperinnöstä oppimisen vaikutuksia lapsen kasvuun ja kehitykseen, on tärkeää miettiä myös, miten lapset itse voivat vaikuttaa kulttuuriperintöön. Millaista perintöä lapset näkevät säilyttämisen arvoisena ja miten lasten, nuorten ja eri kulttuuritaustoista tulevien ääni saadaan kuuluviin näitä asioita pohdittaessa (Logan, 2013). Suomessa Elävän perinnön wikiluettelosta löytyy jo esimerkiksi keppihevosharrastus ja virpominen, jota ovat selkeästi lasten ja nuorten kulttuuriperintöä (Museovirasto, 2021). On kuitenkin merkityksellistä, onko lasten kulttuuriseksi perinnöksi kirjattu tieto aikuisten näkemys tärkeästä ja säilyttämisen arvoisesta kulttuurisesta perinnöstä, vai ovatko näitä asioita pohtimassa tai ehdottamassa olleet lapset ja nuoret itse (Logan, 2013). Käsitöiden avulla voidaan oppia ympäröivien kulttuurien havainnoimisen ja arvioimisen lisäksi myös kulttuuriin kysymyksiin vaikuttamista (Seilo, 2013). Käsitöiden kautta voidaan siis vaikuttaa kulttuuriperinnön jatkuvuuteen taitojen oppimisen lisäksi myös laajemmin kulttuuriperinnön käsittelyyn liittyvän tietoisuuden ja osaamisen avulla.

4.2 Interkulttuurinen sensitiivisyys

Interkulttuurisella sensitiivisyydellä tarkoitetaan tapaa, jolla ihmiset suhtautuvat kulttuurieroihin ja ovat niiden kanssa vuorovaikutuksessa (Ruokonen, 2022). Interkulttuurisen sensitiivisyyden kehitystä voidaan kuvata etnosentrisestä maailmankuvasta etnorelativistiseen maailmankuvaan kehittyvänä jatkumona (Ruokonen, 2022).

Bennett ja Bennett (2004) ovat luoneet sosiokonstruktivistisen mallin, jossa on kuvattu interkulttuurisen sensitiivisyyden kehitystä. Kehitys on jaettu kuuteen vaiheeseen, joissa jokaisessa on kuvattu erilaisuutta havaittaessa syntyvä reaktio (Bennett & Bennett, 2004). Kuvaajan kolme ensimmäistä reaktiovaihetta, kieltäminen, puolustaminen sekä minimointi ja vähättely, kuuluvat etnosentrisen maailmankuvan piiriin (Bennett & Bennett, 2004). Etnosentrisen maailmankuvan omaava ihminen näkee oman kulttuurinsa hallitsevana, ja muiden kulttuureiden olemassaoloa vähätellään tai jopa kiistetään (Ruokonen, 2022). Etnosentrisen maailmankuvan omaava henkilö ajautuu helposti tilanteisiin, joissa toisen kulttuurin erilaisuus koetaan uhkaavana ja nähdään tarpeellisenä puolustaa omaa kulttuuria esimerkiksi toisen kulttuuria vähättelemällä (Ruokonen, 2022). Bennettin ja Bennettin luoman mallin mukaan etnosentrisyyden viimeisellä tasolla yksilö pyrkii löytämään samankaltaisuuksia eri kulttuureista, mutta saattaa samalla päätyä vähättelemään ja kieltämään kulttuurien välisiä erilaisuuksia (Bennett & Bennett, 2004).

Kolme viimeisintä interkulttuurisen sensitiivisyyden kehittymisen vaihetta ovat hyväksyminen, adaptaatio sekä integraatio, jotka kuuluvat etnorealistiseen maailmankuvaan. Etnorealistisen maailmankuvan omaavalla henkilöllä kulttuurinen osaaminen on vahvaa, ja hän osaa suhteuttaa omaa kulttuuriaan muihin kulttuureihin (Ruokonen, 2022). Tällainen henkilö osaa ottaa erilaisuuden huomioon vuorovaikutuksessa avoimesti ja kunnioittavasti (Bennett & Bennett, 2004). Interkulttuurisesti sensitiivinen ihminen on tietoinen omasta kulttuuri-identiteetistään ja voi olla avoimen kiinnostunut myös toisen henkilön kulttuurista (Bennett & Bennett, 2004). Opettajan interkulttuurisen sensitiivisyyden taidoilla on suuri merkitys lasten oppimiselle myös käsitöissä ja muissa taito- ja taideaineissa, sillä opettaja opettaa toiminnallaan myös vuorovaikutuksen malleja ja tukee oppilaiden kulttuuri-identiteetin kehittymistä.

5. Käsiyö kulttuurisen perinnön ilmaisuna

Käsiyössä kulttuuriperintö saa konkreettisen muodon, kun aineettomana perintönä siirtyvän taidon avulla syntyy konkreettinen tuote. Kun puhutaan jonkin asian ilmaisusta käsiyön keinoin, on kyse koetun ja havaitun tulkitsemisesta ja ilmaisemisesta materiaalisessa muodossa (Collanius, 2012). Jonkin tietyn käsiyön toimiessa kulttuurisen perinnön ilmaisuna tarkoitetaan siis sen tapaa ilmentää tekijänsä tai yhteisönsä kokemuksia, havaintoja ja tulkintoja tärkeinä pidetyistä aiheista (Collanius, 2012).

Käsiyö on myös pitkään ollut erottamaton osa ihmisten jokapäiväistä elämää ja säilyneiden käsiyönä tehtyjen esineiden avulla voidaan tutkia eri kulttuureita hyvin kattavasti. Käsiyön merkitys on kuitenkin muuttunut ja muuttuu yhä vauhdilla yhteiskunnan muutosten myötä (Kokko & Dillion, 2010). Aikaisemmin selviämisen kannalta välttämättömät käsiyötaidot ovat nykyään vapaa-ajan harrastuksia, jotka tarjoavat ihmisille mahdollisuuden ilmaista itseään ja rentoutua (Kokko & Dillion, 2010). Kun käsiyön merkitys muuttuu, muuttuu myös suhtautumisen käsiyöperinteeseen.

Kokko ja Dillion (2010) tutkivat käsitöiden ja käsiyön opetuksen merkitystä kulttuuriperinnön ilmaisuna 15 eri maista olevien opettaja opiskelijoiden joukossa. Opiskelijat olivat 21-27 vuotiaita naisia, ja heitä oli Suomen lisäksi mm. Yhdysvalloista, Saksasta, Venäjältä, Tsekistä, Puolasta, Latviasta ja Italiasta (Kokko & Dillion, 2010). Tutkimus toteutettiin kansainvälisen käsiyökurssin yhteydessä Jyväskylän yliopistossa. Tutkimuksessa opiskelijat saivat keskustella käsitöille asettamistaan arvoista ryhmissä ja kirjoittaa omaelämäkerrallisen esseen käsiyön merkityksestä elämässään ja kotimaansa kulttuurissa (Kokko & Dillion, 2010).

Käsiyön arvoista keskusteltaessa kävi hyvin nopeasti selväksi, että terminä käsiyö (craft) ei ollut yksiselitteinen eri maista olevien opiskelijoiden välillä (Kokko & Dillion, 2010). Tämä ilmaisee jo itsessään eri kulttuureiden ja opetusjärjestelmien lähtökohtia käsiyötä kohtaan. Esimerkiksi Yhdysvalloista olevan oppilaan mukaan kouluissa käsiyö (craft) nähtiin lähinnä pieninä askarteluina koulun juhlien koristelemiseksi (Kokko & Dillion, 2010). Tästä huolimatta ryhmät pääsivät hyvin yhteisymmärrykseen keskustelun avulla.

Käsitöiden kyky yhdistää meitä kulttuuriin oli arvo, joka sijoittui ryhmätehtävien perusteella toiseksi tärkeimmäksi eri maista olevien opiskelijoiden mielestä (Kokko & Dillion, 2010). Tärkeimpänä käsityön arvona opiskelijat pitivät sen tarjoamaa mahdollisuutta itseilmaisuun (Kokko & Dillion, 2010).

Oppilaiden omaelämäkerralliset esseet arvioitiin Atlas-ti:n avulla. Kulttuuriin ja perinteeseen liittyen esseistä nousi esille muun muassa käsitöiden merkitys juhliin liittyvien perinteiden vahvistajana (Kokko & Dillion, 2010). Useimmat opiskelijoista nostivat esille kulttuurilleen tyyppisiä käsityöperinteitä ja pitivät niitä arvokkaina (Kokko & Dillion, 2010). Opiskelijat kuitenkin uskoivat näiden perinteiden olevan katoamassa ja antoivat syyksi globalisaation, muuttuneen ajankäytön ja halpojen massatuotettujen tuotteiden helpon saatavuuden (Kokko & Dillion, 2010). Sukupolvelta toiselle siirtyvä aineeton perintö nähtiin käsitöissä merkityksellisenä esimerkiksi opiskelijoiden omien isoäitien, äitien tai muun kannustavan aikuisen opettamien taitojen kautta (Kokko & Dillion, 2010). Tämä liittyy myös käsitöiden sosiaaliseen puoleen, joka nähtiin tärkeänä yhdessä tekemisen ja sukupolvien välisen vuorovaikutuksen välineenä (Kokko & Dillion, 2010).

Opiskelijoiden saamaan käsityöopetukseen liittyen omaelämäkerrallisissa esseissä kävi ilmi, että kaikissa tapauksissa käsityöopetus oli vähemmän määriteltyä kuin Suomessa (Kokko & Dillion, 2010). Opiskelijat pääsivät seuraamaan Suomalaista käsityöopetusta ja useimmat olivat hämmästyneitä siitä, miten laadukasta ja monipuolista käsityön opetus oli (Kokko & Dillion, 2010). Monet opiskelijoista antoivat omaelämäkerrallisissa esseissään selitykseksi kotimaidensa suppeampaan käsityöopetukseen muiden kuin akateemisten aineiden heikon arvosituksen sekä käsitöiden vaatimat resurssit kuten tilat, laitteet ja materiaalit (Kokko & Dillion, 2010). Opiskelijat pohtivat kriittisesti aikaisempien opettajiensa pätevyyttä opettaa käsitöitä ja useimmat olivat huolissaan myös omasta osaamisestaan opettaa käsitöitä tulevaisuudessa (Kokko & Dillion, 2010).

Tutkimuksen johtopäätöksissä tutkijat nostivat esille, että tämä tutkimus tukee tietoa käsityön kyvystä toimia kulttuuriperinnön opetuksen apuna (Kokko & Dillion, 2010). Käsitöiden avulla on mahdollista sitoutua perinteeseen käytännön tekemisen kautta ja ymmärtää perinteen kykyä muokata yksilön, perheen ja yhteisön identiteettiä (Kokko & Dillion, 2010). Tutkimuksessa opiskelijat nostivat esille käsityön merkitystä kulttuuriperinnölle monista eri näkökulmista, ei vain varsinaisten käsityötekniikoiden ja tuotteiden tekemisen kautta. Esimerkiksi eri juhliin lii-

tettiin paljon perinteisiä käsityönä tehtyjä koristeita ja asusteita. Nämä juhlaperinteeseen liittyvät käsityöt nähtiin tärkeänä resurssina perinteisistä juhlista opittaessa ja opetettaessa (Kokko & Dillion, 2010).

6. Kulttuuriperintö ja käsityön opetus

Kulttuuriperinnön on todettu olevan olennainen osa käsitöiden tekemistä, vaikka sitä ei juuriakaan tiedostettaisi. Esimerkiksi yleisesti käytetyt käsityön työtavat ja menetelmät, kuten esimerkiksi neulominen, kutominen ja veistäminen ovat jo itsessään kulttuuriperintöä. Käsityöllä on erityinen rooli kulttuuriperinnöstä oppimisessa, sillä se antaa oppilaille mahdollisuuden sitoutua perinteeseen käytännön tekemisen kautta (Kokko & Dillion, 2010). Käytännön tekemisen kautta on mahdollista ymmärtää perinteen vaikutusta ja sen kykyä muokata yksilön, perheen ja yhteisön identiteettiä (Kokko & Dillion, 2010).

Tietoisuutta kulttuuriperinnöstä, yhteisön historiasta ja itsestä osana tätä historiallista jatkumoa ei voida kuitenkaan saavuttaa, ellei näihin asioihin kiinnitetä huomiota ja ellei niistä opita. Oman kulttuurisen ympäristönsä keskellä elävä ihminen voi pitää kulttuuriperintöään itsestään selvyytensä, sillä se vaikuttaa kaikkeen hänen lähellään tapahtuvaan toimintaan. Olisi kuitenkin hyvä oppia arvioimaan omaa ja toisten kulttuuriperintöä, jotta ymmärretään nykyisyyteen vaikuttavia tekijöitä ja osataan tarvittaessa suhtautua niihin myös kriittisesti.

Käsitöiden avulla opitaan tuottamaan, käsittelemään ja arvottamaan tietoa aktiivisena yhteiskunnan jäsenenä (Seilo, 2013). Tehdyn tuotteen historian ja sitä kautta omien juuriensa tunteminen antaa varmuutta vaikuttaa ympäristöönsä, luoda uutta ja tutustua eri kulttuureihin (Seilo, 2013). Kuten opetussuunnitelmassakin nähdään, käsityön merkitys koulussa on muuttunut yhä enemmän tuotteiden valmistamisesta lapsen kokonaisvaltaista kasvua tukevaksi toiminnaksi (Seilo, 2013). Voidaankin sanoa, että kulttuurisen ja yhteiskunnallisen kestävyuden kannalta käsityökasvatuksella on paljon annettavaa.

6.1 Kulttuuriperintö peruskoulun käsityön opetuksessa

Opetushallitus kuvaa peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa kulttuuriperintöopetuksen auttavan jäsentämään yhteiskuntaa sekä kulttuuria ja tukevan yksilöllistä identiteetin kehittämistä (Opetushallitus, 2014). Kulttuuriperintöopetukseen yhdistetään taitoja, joiden avulla kulttuuri tietoisuus ja kulttuurin lukutaito paranevat (Opetushallitus, 2014).

Kulttuuriperintö näkyy käsitöiden opetuksen osalta myös peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa, joissa mainitaan taitojen irrallisen opettamisen sijaan niiden yhdistäminen kulttuuriin merkityksiin (Opetushallitus, 2014). Kun opetussuunnitelmaa lähdetään tarkastelemaan lähemmin eri vuosiluokilla, voidaan löytää tarkempia ohjeistuksia kulttuuriperinnön ja käsitöiden yhteydestä.

Varhaiskasvatuksen osalta mainitaan kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustumisella olevan lasten monilukutaitoa, osallistumista ja vaikuttamista vahvistava vaikutus (Opetushallitus, 2014). Lasten käsityöllisessä toiminnassa rohkaistaan hyödyntämään paikallisten käsityöperinteiden lisäksi myös lapsen omiin taustoihin tutustumista (Opetushallitus, 2014).

Perusopetuksessa käsityön opetusta lähestytään materiaalisen maailman ymmärtämisen ja sitä kautta kestävän elämäntavan kehittymisen kautta (Opetushallitus, 2014). Materiaalista maailmaa ja ekologisesti sekä kulttuurisesti kestävästä kehitystä tarkastellaan yksilön tasolla omasta elämämpiiristä, paikallisella tasolla vaikuttavasta kulttuuriperinnöstä sekä yleisesti yhteisön kulttuurisesta monipuolisuudesta käsin (Opetushallitus, 2014). Käsitöiden kautta todetaan kasvavan osallistuvia, osaavia, eettisiä ja tiedostavia kansalaisia, jota kykenevät käsityökulttuurin ylläpitämiseen, kehittämiseen ja itsensä ilmaisemiseen käsitöiden kautta (Opetushallitus, 2014).

Koulu toimii siis yhtenä tärkeänä kulttuuriperinnön välittäjänä. Kouluja varten voidaan tehdä peruskoulun opetussuunnitelman lisäksi myös erillinen kulttuuriopetussuunnitelma, joka toimii yleensä kunnallisen opetussuunnitelman liitteenä tai muuna paikallista ja koulukohtaista opetusta ohjaavana asiakirjana (Vesikansa & Tenez, 2013). Kulttuuriopetussuunnitelmissa tai kulttuuripoluissa vahvassa roolissa ovat paikalliset piirteet, paikallishistoria sekä luovuus (Vesikansa & Tenez, 2013). Tämä vapaamuotoisuus on omiaan rikastuttamaan käytännön kulttuurikasvatusta. Koska kulttuuriopetussuunnitelmien tekoon ei ole suositusta valtakunnallisella tasolla eikä esimerkiksi opetussuunnitelman perusteissa, jää monella paikkakunnalla ja koululla kuitenkin sen toteuttaminen käytännön tasolla kokonaan pois (Vesikansa & Tenez, 2013).

6.2 Kulttuuriperintö käsityön taiteen perusopetuksessa

Taiteen perusopetusta järjestetään ympäri Suomea kuntien, rekisteröityneiden yhteisöjen ja valtion oppilaitosten toimesta (Taiteen perusopetusliitto, 2019). Taiteen perusopetus on vapaa-ajalla tapahtuvaa tavoitteellista taidekasvatusta, jota ohjaa opetushallituksen määrittelemät taiteen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus, 2005). Opetus on säännöllisesti ja tavoitteellisesti tasolta toiselle etenevää (Taiteen perusopetusliitto, 2019).

Käsityön taiteen perusopetuksessa noudatetaan kansallisesti taiteen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa määriteltyjä ohjeistuksia, sekä kuntien tai oppilaitosten määrittelemiä opetussuunnitelmia (Opetushallitus, 2005). Käsityön taiteen perusopetusta voi opiskella joko yleisen oppimäärän mukaan, jolloin opintojen laajuus on 500 tuntia, tai laajan oppimäärän mukaan, jolloin niiden laajuus on 1300 tuntia (Opetushallitus, 2005).

Taiteen perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan käsityön nähdään tarjoavan taitoja ja tietoja, joiden avulla ymmärretään käsityön kulttuurisia merkityksiä (Opetushallitus, 2005). Käsityöilmaisu nähdään keinona herkistyä kulttuurien eri ilmiöiden äärelle, kuten kulttuuriperinnön sisältöjen ja kulttuurien moninaisuuden (Opetushallitus, 2005). Kulttuurisen ymmärryksen ja oman kulttuuri-identiteetin kehittämisen lisäksi yhtenä opetuksen tavoitteista mainitaan perinteisten käsityömenetelmien ja työtapojen säilyttäminen ja kehittäminen (Opetushallitus, 2005).

Käsityön taiteen perusopetuksessa pyritään kokonaiseen käsityöprosessiin, jolloin käsityön luonteesta tulee ilmaisullista (Rönkkö, 2011). Kun jokaisella oppilaalla on vapaus ilmaista omia näkemyksiään käsityön kautta, oppilaan mielikuvat, ajatukset ja toiminta auttavat kehittämään tämän suhdetta maailmaan (Rönkkö, 2011). Yksi taiteen perusopetuksen tavoitteista onkin kulttuuri-identiteetin kehittäminen ja kasvu tietoiseksi toimijaksi yhteiskuntaan (Opetushallitus, 2005).

Taitoliitto järjestää käsityön taiteen perusopetusta käsityökouluissaan ympäri Suomea. Taitoliitto pyrkii edistämään suomalaista käsityökulttuuria taitona ja elinkeinona sekä ymmärtämään erilaisia käsityötaitoja (Taitoliitto, 2022). Koska käsityön aineeton kulttuuriperintö ja sen suojeleminen ovat vahvasti mukana taitoliiton toiminnassa, näkyvät nämä teemat myös järjestön tarjoamassa käsityön taiteen perusopetuksessa.

Taito Etelä-Suomen määrittelemässä käsityön taiteen perusopetusta koskevassa opetussuunnitelmassa linjataan opetuksen perustuvan yhdistyksen kokemukseen käsityöalalla ja rikkaaseen käsityön kulttuuriperintöön (Taito Etelä-Suomi ry, 2019). Opetussuunnitelmassa painotetaan

eri toimipaikkojen ja kulttuurien välisen erilaisuuden hyödyntämistä ja perinteisen käsityö- ja muotoilukulttuurin osaamista sekä uudistamista kestävän käsityön keinoin (Taito Etelä-Suomi ry, 2019). Opetuksessa pyritään hyödyntämään yhteistyötä siten, että onnistutaan luomaan keinoja nostaa esille perinteistä käsityötaiteen osaamista, ympäröivää yhteiskuntaa ja eri toimipaikkojen ominaisia piirteitä (Taito Etelä-Suomi ry, 2019).

7. Kulttuuriperinnön jatkuvuus käsityön opetuksessa

Vuosina 1995 – 1997 järjestettiin pohjoismaisena yhteistyönä NORDLIV - käsityöhistorian ja perinteen tutkimus projekti. Projektin tavoitteena oli yleisesti opettaa Pohjoismaiden historiaa ja yhteiskuntaelämän osa-alueita sekä lisätä tietoa pohjoismaisesta hyvinvointiyhteiskunnasta, monikulttuurisesta pohjolasta ja eri Pohjoismaiden erityispiirteistä. Sirkka-Liisa Tiihonen on koonnut teokseensa Avaimia tutkivaan oppimiseen (2005) tietoa tutkimuksesta ja sen tuloksista sekä sen innoittamia projekteja ja tehtäviä.

Tekstiilihistoria on osa yhteistä historiaa pohjolassa ja maailmalla, ja siksi tutkimuksessa käsiteltiin erilaisia omalle alueelle, maalle ja yleisesti Pohjoismaille tyypillisiä käsitöitä ja tekniikoita (Tiihonen, 2005). Näihin töihin integroitiin myös muita oppiaineita, esimerkiksi kemian, historiaa, biologiaa ja äidinkieltä (Tiihonen, 2005). Opetustyyli pyrittiin pitämään tutkivana ja oppilaiden omaa ajatusmaailmaa ja ideoita hyödyntävänä (Tiihonen, 2005).

Esimerkiksi Pohjolan sukista kertovassa osiossa tutustutaan ensin neuletaidon leviämiseen ja sukkiin historiaan (Tiihonen, 2005). Lopulta oppilaat saivat suunnitella ja toteuttaa oman kirjoneulesukkansa hakemalla inspiraatiota kuvioon omasta sukutaustastaan (Tiihonen, 2005). Tässä projektissa tuotiin siis ilmi neuletaidon ja villasukkien historiaa, ja oppilaat saivat kokea olevansa osa tätä sukkiin neulomisen jatkumoa tuomalla siihen myös jotain omaa ja uutta, samalla tutustuen myös omaan ja sukunsa historiaan. Projektissa pyritään tuomaan kulttuuria ymmärrettäväksi ja eteenpäin siirrettäväksi omakohtaisen tekemisen kautta (Tiihonen, 2005).

Kun kulttuuriperintöön tutustumista on tutkittu museoiden ja näyttelyiden kontekstissa, on huomattu, että lapset sekä nauttivat niiden sisällöstä että omaksuvat käydyt asiat paremmin, jos he ovat itse saaneet osallistua niiden suunnitteluun ja toteutukseen (Darian-Smith & Pascoe, 2013). Sama pätee myös käsitöiden sisältöihin ja toteutukseen. Kulttuuria voidaan pitää ikään kuin dialogina historian, eri sukupolvien ja yksilöiden välillä (Karppinen, 2008).

Kulttuuriperintö käsitöissä ja aineettoman kulttuuriperinnön jatkuminen ei siis tarkoita vain velvoitetusti kopioimista ja siirtämistä sukupolvelta toiselle, vaan ennemminkin historiallisen jatkumon ymmärtämistä: mitä minua ennen on tehty, mitä minä itse voin tehdä ja miten voin vaikuttaa tulevaan (Karppinen, 2008). Kulttuurin ja perinteen jatkumisen kannalta on tärkeää, että jokainen sukupolvi kokee sen merkitykselliseksi ja käyttökelpoiseksi itselleen (Airikka-Haapaniemi & Malmi, 2020). Tähän voidaan päästä käsitöiden osalta esimerkiksi tuomalla ilmi

oppilaiden arjessa esiintyvien erilaisten käsitöiden historiallista taustaa. Voidaan myös hyödyntää jostain perinteisestä käsityöstä menetelmiä ja materiaaleja ja luoda niitä hyödyntäen jotain sellaista, mikä on ajankohtaista ja käyttökelpoista tekijänsä elämässä nykyaikana.

Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä kirjallisuuskatsauksessa halusin selvittää kulttuuriperinnön merkitystä käsityön opetuksessa. Miksi kulttuuriperinnöstä pitäisi oppia ja miten sitä voidaan oppia käsitöiden kautta? Kulttuuriperinnöstä oppiminen ja sen yhdistäminen opetettaviin sisältöihin tuo oppilaille mahdollisuuden tarkastella omaa kulttuurista perimäänsä, ympäröivää yhteiskuntaa, muita kulttuureita ja omaa identiteettiään. Kulttuuriperinnön ymmärtäminen toimii monipuolisesti ja eri näkökulmista kasvua ja kehitystä edistävänä piirteenä, sillä siitä oppimalla opitaan ymmärtämään itseä, maailmaa ja muita ihmisiä.

Kulttuuriperintöopetus mahdollistaa aktiiviseksi yhteiskunnan jäseneksi kasvamista, tyytyväisyyttä, itsetuntoa ja rohkeutta vaikuttaa kulttuurisissa kysymyksissä. Oman kulttuuriperinnön tietämys ja vahva kulttuurinen identiteetti edistävät interkulttuurista sensitiivisyyttä ja toimivat edellytyksenä avoimeen, ennakkoluulottomaan ja kiinnostuneeseen suhtautumiseen muita kulttuureita ja niiden edustajia kohtaan.

Kulttuuriperintö on otettu laajasti huomioon käsityön taiteen perusopetuksessa sekä peruskoulun opetussuunnitelmassa. Tällöin kulttuuriperintö on osana opetusta myös sellaisissa kouluissa, joissa varsinaista kulttuuriopetussuunnitelmaa ei ole. Opettajien tehtävänä vain on löytää oikeat, interkulttuurisesti sensitiviset ja jokaisen lapsen omaa kulttuuri-identiteettiä kehittävät tavat toteuttaa kulttuuriperintöopetusta. Käsityöt ja niiden opetus ovat osa-alueita, joka tarjoavat hyvät lähtökohdat yleisesti kulttuuriperinnöstä sekä aineettomasta käsityöperinteestä oppimiselle ja perinteiden jatkuvuuden varmistamiselle.

Kun tuotteita valmistetaan käsityönä, ymmärretään, että tekemisen prosessi on loppujen lopuksi paljon mielekkäämpää ja tärkeämpää kuin itse tuote. Esimerkiksi pipoja on kaupat pullollaan, mutta jotain erityistä on sellaisessa pipossa, jonka on suunnitellut ja valmistanut aivan itse. Käsityön opetus tarjoaa konkreettisen välineen käsityön kulttuuriperinnön ymmärtämiseen. Käsityön kautta on mahdollista saada kokemus siitä, miten voi itse olla osana kulttuurisen perinnön jatkumoa sekä vaikuttaa ympäröivään maailmaan ja kulttuuriin omalla toiminnallaan. Käsillä tekeminen konkretisoi yhteyksiä oppilaan oman toiminnan, menneisyyden ja tulevaisuuden välillä.

Aihetta voisi tutkia lisää useammastakin näkökulmasta. Itseäni kiinnostaa etenkin lasten kokemukset ja ajatukset aiheeseen liittyen. Tarkemmin voisi tutkia esimerkiksi lasten kokemuksia

siitä, mikä on heille merkityksellistä kulttuuriperintöä. Olisi mielenkiintoista tutkia myös oppilaiden käsityksiä omasta identiteetistä ennen ja jälkeen käsityöprosessin, jossa jokaisen oppilaan omaa kulttuuriperintöä pyrittäisiin tutkimaan ja tuomaan esiin oppilaan työssä. Tähän olisi saatavilla loistavia tehtäviä esimerkiksi kirjasta Avaimia tutkivaan oppimiseen (Tiihonen, 2005).

Lähteet

- Aarikka-Haapaniemi, R., Malmi, T. (2020). *Pistos- museoidun muodin käyttöohjeita*. Kouvola: Tekijät ja reuna oy.
- Ala-Suutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Benjamin, S. (2013) Kasvatus ja identiteetti. Teoksessa Toivanen, P. & Laine, M. (toim.) *Kestävä kasvatus kulttuuria etsimässä*. (s. 118-131) Helsinki: Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran julkaisuja 6.
- Bennett, J.M & Bennett, M.J. (2004). Developing intercultural sensitivity: an integrative approach to global and domestic diversity. Teoksessa D. Landis, J.M. Bennett & M. Bennett (toim.) *Handbook of intercultural training*. (s.147-165). Kalifornia: Sage Publications.
- Collanus, M. (2012). *Ilmaisullisuus käsityön taiteen perusopetuksessa*. Opetushallitus. Haettu osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/artikkeli-ilmaisu-kasityon-taiteen-perusopetuksessa>
- Darian-Smith, K. & Pascoe, C. (2013). Children, childhood and cultural heritage: mapping the field. Teoksessa Darian-Smith, K. & Pascoe, C. (toim.), *Children, childhood and cultural heritage* (s. 1-17). Abingdon: Routledge.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Falk, E. & Feldborg, D. (2017) Safeguarding crafts as intangible cultural heritage – examples from Norway. Teoksessa Kivilaakso, A., Luutonen, M. & Marsio, L. (toim.), *Itsetekemisen perinne - käsityöt elävänä kulttuuriperintönä* (s. 22-31). Haettu osoitteesta: <https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/Julkaisut/itsetekemisen-perinne-v09.pdf>
- Järnefelt, H. (2017). Käsityötaitoa perinnöksi - kulttuuriperintö opetussuunnitelmien ja käsityötutkintojen perusteissa. Teoksessa Kivilaakso, A., Luutonen, M. & Marsio, L. (toim.), *Itsetekemisen perinne - käsityöt elävänä kulttuuriperintönä* (s. 59-72). Haettu osoitteesta: <https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/Julkaisut/itsetekemisen-perinne-v09.pdf>
- Karppinen, S. (2008). Innostamisen pedagogiikkaa käsityössä ja taiteissa. Teoksessa Karppinen, S., Ruokonen, I. & Uusikylä, K., *Nuoret ja taide: Ilolla ja innolla, uhmalla ja uholla : kirjoituksia murrosikäisten taito- ja taidekasvatuksesta*. Helsinki: Finn Lectura.

- Kokko, S. & Dillon, P. (2010). *Crafts and craft education as expressions of cultural heritage: Individual experiences and collective values among an international group of women university students*. International journal of technology and design education, 21(4), 487–503. <https://doi.org/10.1007/s10798-010-9128-2>
- Kouhia, A. & Laamanen T-K. (2014). Mitä muuta kuin materiaa? Otteita käsityön materiaalisuudesta ja immateriaalisuudesta. Teoksessa Karppinen, S., Kouhia, A. & Syrjäläinen, E. (toim.), *Kättä pidempää - otteita käsityön tutkimuksesta ja käsitteellistämisestä*. (s.11–22). Kotitalous- ja käsityötieteiden julkaisuja 33. Haettu osoitteesta: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/43167/KATTA_PIDEMPAA.pdf?sequence=2
- Lillbroända-Annala, S. (2014) Kulttuuriperintö prosessina ja arvottamisen välineenä. Teoksessa Steel, T., Turunen, A., Lillbroända, S. & Santikko, M. (toim.), *Muuttuva kulttuuriperintö* (s. 19–40). Helsinki: Ethnos ry.
- Luutonen, M. (2014). Tekemisen taito - käsityön kulttuuriperintö. Teoksessa Steel, T., Turunen, A., Lillbroända, S. & Santikko, M. (toim.), *Muuttuva kulttuuriperintö* (s. 94–119). Helsinki: Ethnos ry.
- Logan, W. (2013). Patrimoinito leads the way: UNESCO, cultural heritage, children and youth. Teoksessa Darian-Smith, K. & Pascoe, C. (toim.), *Children, childhood and cultural heritage* (s.21–39). Abingdon: Routledge.
- Marsio, L. (2017). Elävää perintöä vaalimassa – Unsecon yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta Suomessa. Teoksessa Kivilaakso, A., Luutonen, M. & Marsio, L. (toim.), *Itsetekemisen perinne - käsityöt elävänä kulttuuriperintönä* (s.11–21). Haettu osoitteesta: <https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/Julkaisut/itsetekemisen-perinne-v09.pdf>
- Museovirasto, (2021). *Elävän perinnön kansallinen luettelo*. Haettu osoitteesta: https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/El%C3%A4v%C3%A4n_perinne%C3%B6n_kansallinen_luettelo/valitut
- Opetushallitus, (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Haettu 5.10.21 osoitteesta: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Opetushallitus, (2005). *Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteet*. Haettu 30.4.2022 osoitteesta: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/123012_taideyl_ops05_1.pdf

- Paavola, H & Pesonen, J. (2021). *Diversity discourses in the Finnish national core curriculum for early childhood education and care*. *Journal of Early Childhood Education Research* 10 (3), 1–20.
- Potinkara, N. (2014). Oikeus omaan kulttuuriperintöön. Saamelaismuseot identiteettipolitiikan näyttämönä. Teoksessa Steel, T., Turunen, A., Lillbroända, S. & Santikko, M. (toim.), *Muuttuva kulttuuriperintö* (s. 277–298). Helsinki: Ethnos ry.
- Phinney, J. S. (1996). *Understanding Ethnic Diversity: The Role of Ethnic Identity*. *The American behavioral scientist* (Beverly Hills), 40(2), 143–152.
<https://doi.org/10.1177/0002764296040002005>
- Pääjoki, T. (2004). *Taide kulttuurisena kohtaamispaikkana taidekasvatuksessa*. *Jyväskylä Studies in Humanities* 28. Jyväskylän yliopisto.
- Ropo, E. (2008). Oppimisympäristöt opetuksen ja opiskelun kontekstina. Teoksessa Venäläinen, P. (toim.) *Kulttuuriperintö ja oppiminen* (30–38). Gummerus kirjapaino Oy: Jyväskylä.
- Ruokonen, I. (2022) *Kulttuurien sillat – moninaisuus rikkautena taito- ja taidekasvatuksessa*. Teoksessa Ruokonen, I (toim.), *Ilmaisun ilo, käsikirja 0–8 vuotiaiden taito- ja taidekasvatukseen*. Jyväskylä: PS kustannus.
- Rönkkö, M-L. (2014). Jokainen ihminen on museo. Teoksessa Steel, T., Turunen, A., Lillbroända, S. & Santikko, M. (toim.), *Muuttuva kulttuuriperintö* (s. 299–319). Helsinki: Ethnos ry.
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan yliopiston julkaisuja. Haettu 6.10.21 osoitteesta: https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Seilo, M-L. (2013). Taito = avain. Teoksessa Toivanen, P. (toim.) *Kestävä kasvatusta kulttuuria etsimässä* (s. 335–340). Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran julkaisuja 6. Haettu 5.1.22 osoitteesta: https://www.kulttuuriperintokasvatus.fi/wp-content/uploads/2015/04/Kestava_kasvatus.pdf
- Taiteen perusopetusliitto TPO ry. (2019) *Taiteen perusopetus luovuutta, iloa ja osaamista* Haettu 30.4.2022 osoitteesta: <https://artsedu.fi/taiteen-perusopetus/>
- Taitoliitto / Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito ry. *Käsityön aineeton kulttuuriperintö*. Haettu 22.3.2022 osoitteesta: <https://www.taito.fi/toimintamme/kasityon-aineeton-kulttuuriperinto/>

- Taito Etelä-Suomi ry. (2019). *Käsityön laajan oppimäärän opetussuunnitelma*. Haettu osoitteesta: <https://www.taitoetelasuomi.fi/doc/Helsinki/Taito-Etela-Suomi-ry,-Laaja-ops-2019.pdf>
- Tiihonen, S-L. (2005). *Avaimia tutkivaan oppimiseen*. Valkeala: Painokarelia Oy.
- Tuomi-Nikula, O., Haanpää, R. & Kivilaakso, A. (2013). Kulttuuriperintökysymysten jäljillä. Teoksessa Tuomi-Nikula, O., Haanpää, R. & Kivilaakso, A. (toim.) *Mitä on kulttuuriperintö* (s.12–27). Vantaa: Hansaprint Oy.
- Tornberg, L., Venäläinen, P. (2008). Kulttuuriperinnön opetuksesta ja oppimisesta. Teoksessa Venäläinen, P. (toim.) *Kulttuuriperintö ja oppiminen* (66–74). Gummerus kirjapaino Oy: Jyväskylä.
- Valtioneuvosto. (2013). *Valtioneuvoston asetus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamisesta*. Haettu 6.10.21 osoitteesta: <file:///C:/Users/Alina/Downloads/ss20130047.pdf>
- Vesikansa, S., Tenetz, K. (2013). Kops, kops kulttuuripolulle! Teoksessa Toivanen, P (toim.) *Kestävä kasvatus kulttuuria etsimässä* (374–375). Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran julkaisuja 6. Haettu 6.1.2021 osoitteesta: https://www.kulttuuriperintokasvatus.fi/wp-content/uploads/2015/04/Kestava_kasvatus.pdf
- Whitehead, K. A., Ainsworth, A. T., Wittig, M. A. & Gadino, B. (2009). *Implications of Ethnic Identity Exploration and Ethnic Identity Affirmation and Belonging for Intergroup Attitudes Among Adolescents*. *Journal of research on adolescence*, 19(1), 123–135. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2009.00585.x>
- Östman, M. & Berghmans, D. (2014). *Sisters of craft: A photographic essay about women's craft and culture*. [Minna Östman and Dieter Bergmans].

